

ГНІЗДУВАННЯ ГОГОЛЯ (*BUCEPHALA CLANGULA*) У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Р.О. Рись¹, О.Л. Пономаренко²

¹ Всеукраїнська екологічна ліга; вул. Європейська, 11А, кв. 46, м. Павлоград, Дніпропетровська обл., 51412, Україна
All-Ukrainian Environmental League; Europeiska str., 11A/46, Pavlohrad, Dnipropetrovsk region, 51412, Ukraine

² Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра зоології та екології; пр. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49010, Україна
Oles Honchar Dnipro National University, dep. of zoology and ecology; Gagarin Avenue, 72, Dnipro, 49010, Ukraine

✉ О.Л. Пономаренко (O.L. Ponomarenko), e-mail: ponomar1501@gmail.com; Olexandr Ponomarenko <https://orcid.org/0000-0002-2417-4510>

Nesting of the Goldeneye (*Bucephala clangula*) in Dnipropetrovsk region. - R.O. Rys', O.L. Ponomarenko. - Berkut. 32 (1-2). 2023. - The Goldeneye in Dnipropetrovsk region now has the status of a migrating and wintering species, previously it may have nested in the floodplains of the Dnipro river in Nikopol district. On June 28, 2023, a brood of a female and 4 young birds was found in the floodplain of the Samara river between Ternivka and Boguslav (48.5250° N, 36.0258° E). It is quite likely that this is the first case of Goldeneye nesting in the territory of the Dnipropetrovsk region, at least in the 21st century. [Ukrainian].

Key words: distribution, breeding, rare species, expansion.

Гоголь у Дніпропетровській області зараз має статус пролітного й зимуючого виду, раніше, можливо, гніздився у плавнях Дніпра в Нікопольському районі. 28.06.2023 р. був знайдений виводок із самки й 4 молодих птахів у заплаві р. Самара між смт Тернівка й с. Богуслав (48,5250° N, 36,0258° E). Цілком імовірно це перший випадок гніздування гоголя на території Дніпропетровської області, як мінімум, у XXI ст.

Ключові слова: поширення, гніздування, рідкісний вид, розселення.

Гоголь (*Bucephala clangula*) у Дніпропетровській області зараз має статус пролітного й зимуючого виду. Раніше, можливо, гніздився у плавнях Дніпра в Нікопольському районі (Булахов, Губкин, 1996; Губкін та ін., 1996; Булахов та ін., 2008; Коцюруба, 2011). Занесений до Червоної книги України як рідкісний вид (Лисенко, 2009).

Інформація про гніздування гоголя в минулому досить суперечлива. Б.С. Вальх (1900, 1911) писав, що в Катеринославській губернії він є численним під час весняної та осінньої міграції та рідкісним зимуючим видом. За даними О.П. Даниловича (1939), гоголь гніздився на нижньому Дніпрі в Новоронцовському районі тодішньої Миколаївської (пізніше Херсонської) області. Цей колишній район був розташований на правому березі Дніпра й межував з Апостолівським районом Дніпропетровської області. Можна зробити висновок, що гоголь гніздився в досить вузькій смузі прибережних плавнів, і, можливо, в устьових частинах байраків, які виходять у цьому районі до русла Дніпра. Пізніше цю інформацію наводив Ю.О. Ісаков (Ісаков, 1952).

В.І. Лисенко (Лысенко, 1991) писав, що до створення Каховського водосховища гоголь був звичайним гніздовим птахом у плавнях між Запоріжжям і Нікополем, причому подекуди належав до найбільш численних видів качок. Цьому сприяла велика кількість дуплистих дерев у плавнях. Тут варто зауважити на декілька обставин. По-перше значна частина правого берега Дніпра в цій місцевості входить до складу Запорізької області. По-друге, автор посилається на згадану вище публікацію О.П. Даниловича (1939) про гніздування гоголя у Новоронцовському районі (Херсонська область), роботу О.Б. Кістяківського (1957) по птахам Каховського водосховища загалом і статтю П.П. Орлова (1941) по птахам Великого Лугу, який був розташований між Запоріжжям і Нікополем, але на лівому березі Дніпра поза межами Дніпропетровської області. Тому чи не єдиною вказівкою на поширення гоголя на її території в цій монографії є згадка про гніздування його в Базавлуцьких плавнях за даними О.Б. Кістяківського

(1957). Більша частина їх дійсно входила в межі сучасної Дніпропетровської області. Автор детально проаналізував дані по роках гніздування, вказавши, що, імовірно, після 1970 р. гоголь у районі Каховського водосховища вже не гніздився. Цікавим є й той факт, що у Ю.О. Ісакова (1952) даних про гніздування гоголя в районі саме Великого Лугу не наводиться взагалі, а популяція Нововоронцовського району називається ізольованою.

Тому становить інтерес знахідка гоголя у гніздовий період на середній течії р. Самари на відстані 70–80 км від русла Дніпра та 100–150 км від колишніх місць реального чи можливого гніздування.

28.06.2023 р. один із авторів (Р.О. Рись) під час польових спостережень і фотографування тварин зустрів виводок гоголя (фото 1, 2). Самка з чотирма молодими особинами знаходилася на плесі лісової стариці (50 м північніше оз. Сороче) в долині р. Самара між смт Тернівка й с. Богуслав (Павлоградський район). Координати місця спостереження: 48,5250° N, довгота 36,0258° E.

Біотоп – стариця на ділянці мертвого дубового лісу, яка з усіх боків оточена високими заростями очерету (фото 3), близько 50 м за рештками вцілілого лісу знаходяться підсолені заплавні луки, на яких розташоване заплавне озеро Сороче (місцева назва) з бордюрним типом заростання. На озері є занурена вища водна рослинність, що тягнеться смугою вздовж берега. Сам берег озера вкритий заростями повітряно-водної вищої рослинності, переважно очерету. Деревна рослинність (передусім дуб) не займає великих площ уздовж берегової лінії озера і знаходиться на північному березі ближче до русла р. Самара, також невелика (вціліла) ділянка деревостану розташована на схід від озера. Поряд із цим озером, здебільшого на південь, розташована ділянка заплавних луків, яка межує з невеликими заплавними водоймами, що тягнуться вздовж русла р. Самара. Зазвичай у посушливі роки всі ці дрібні озера та лісові стариці до середини літа повністю пересихають, перетворюючись на ділянки густого очерету, комишу та осоки.

Фото 1, 2. Виводок гоголя в долині р. Самара між смт Тернівка й с. Богуслав. 28.06.2023 р.

Тут і далі автор фото – Р.О. Рись.

Photo 1, 2. Brood of Goldeneye in the floodplain of Samara river in Dnipropetrovsk region.

Першорядні махові пера в молодих птахів у момент спостереження були ще недорозвинутими, тому скоріше всього цей виводок вилупився з яєць саме в долині Самари десь неподалік. Повторний виїзд на місце спостереження 30.06.2023 р., на жаль, результату не дав. Виводок знайдено не було, але під час проведення спостережень на сусідніх дрібних озерах і в районі заплавних луків на одному з озер, розташованому близько 300 м на північ від першого місця фіксації, було помічено молодого гоголя. Птах тримався разом із попелюхом (*Aythya ferina*). Пізніше ця особина спостерігалася на цьому місці протягом двох тижнів. Решту птахів із виводка не було виявлено, але обережність птаха та наявність інших великих водойм поряд дає змогу припустити, що виводок просто розосередився на них.

Враховуючи все наведене вище, вважаємо, що в даному разі цілком імовірно був зафіксований перший випадок гніздування гоголя на території Дніпропетровської області, як мінімум, у ХХІ ст. Протягом останніх десятиліть він гніздить на нижньому Дніпрі в Херсонській області (Роман, 1996; Костюшин и др., 2008; Лисенко, 2009),

Фото 3. Озеро в заплаві р. Самара, на якому знайдений виводок гоголя.

Photo 3. Lake in the floodplain of Samara river, where the brood of Goldeneye was found.

можливо, відбувається поступове розселення вверх по течії. Цьому можуть сприяти, зокрема, бойові дії в низькій річці.

ЛІТЕРАТУРА

- Булахов В.Л., Губкін А.А. (1996): Современное состояние орнитофауны Днепропетровщины. - Праці Укр. орнітол. т-ва. К. 1: 3-18.
- Булахов В.Л., Губкін А.А., Пономаренко О.Л., Пахомов О.С. (2008): Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Птахи: Негоробцеподібні (Aves: Non-Passeriformes). Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ. 1-624.
- Вальх Б.С. (1900): Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии. Наблюдения 1892–1897 г. - Тр. об-ва испыт. природы при Харьковском ун-те. 34: 1-90.
- Вальх Б.С. (1911): Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии. Перечень птиц, найденных в губернии с 1882 по 1910 г. - Орн. вестн. 3-4: 240-271.
- Губкін А.А., Булахов В.Л., Губкін О.А. (1996): Загальна характеристика сучасного стану видів птахів Дніпропетровщини, занесених до Червоної книги України. - Мат-ли конфер. 7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин. К. 58-62.
- Данилович А.П. (1939): Гнездование гоголя и лутка в низовьях Днепра. - Природа. 4: 63-64.
- Исаков Ю.А. (1952): Подсемейство утки. - Птицы Советского Союза. Москва: Сов. наука. 4: 344-635.
- Кістяківський О.Б. (1957): Фауна птахів Каховського водоймища. - Зб. праць Зоол. музею. 28: 96-132.
- Костюшин В.А., Попенко В.М., Сіохин В.Д. (2008): Орнитологическое обследование Нижнего Днепра в 2006–2007 гг. - Дніпровський екологічний коридор. К.: Wetlands International Black Sea Programme. 169-172.
- Коцюрuba В.В. (2011): Гоголь. - Червона книга Дніпропетровської області. (Тваринний світ). Дніпропетровськ: ТОВ «Новий Друк». 327.
- Лисенко В.І. (1991): Фауна України. Т. 5. Птиці. Вып. 3. Гусеобразные. К.: Наук. думка. 1-208.
- Лисенко В.І. (2009): Гоголь. - Червона книга України. Тваринний світ. К.: Глобалконсалтинг. 413.
- Орлов П.П. (1941): Замітки про птахів Великого Лугу. - Наук. зап. Черкаського пед. ін-ту. 1: 103-106.
- Роман Е.Г. (1996): Гоголь обыкновенный в Нижнем Приднепровье. - Экосистемы дикой природы. 5: 30-31.